

Obsah

1. Sekundární vzdělávání	2
1.1. RVP pro obor 75-31-M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika.....	2
1.1.1. Vzdělávací oblast SPOLEČENSKOVĚDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	2
1.1.2. Vzdělávací oblast VZDĚLÁVÁNÍ PRO ZDRAVÍ	2
1.1.3. Vzdělávací oblast PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ	4
2. Terciální vzdělávání.....	4
2.1. Bakalářský program	4
2.2. Navazující magisterský program.....	6
Bibliografie	7

1. Pregraduální vzdělávání učitelů

1.1. Sekundární vzdělávání

1.1.1. RVP pro obor 75-31-M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika

1.1.1.1. Vzdělávací oblast SPOLEČENSKOVĚDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Na první pohled se oblast zaměřuje na celospolečenská témata a nemá nic společného se vztahy s lidmi v našem bezprostředním okolí. Principy obou oblastí ale zůstává život ve společenství lidí, ke kterému jsou žádoucí schopnosti *„uvědomovat si vlastní identitu, kriticky myslet, nenechat se manipulovat a co nejvíce porozumět světu, v němž žijí“*. O to, společně s působením na hodnotovou orientaci se snaží Společenskovědní vzdělání (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009, s. 19-20). Celkově si tato oblast vzdělávání klade za cíl přípravu na praktický reálný život a dává základy celoživotnímu vzdělávání.

„Společenskovědní vzdělávání usiluje o formování a posilování těchto pozitivních citů, postojů, preferencí a hodnot:

- *kriticky posuzovat skutečnost kolem sebe, přemýšlet o ní, tvořit si vlastní úsudek, nenechat se manipulovat;*
- *uznávat, že lidský život je vysokou hodnotou, a proto je třeba si ho vážit a chránit jej;*
- *na základě vlastní identity ctít identitu jiných lidí, považovat je za stejně hodnotné jako sebe sama – tedy oprostít se ve vztahu k jiným lidem od předsudku a předsudečného jednání, intolerance, rasismu, etnické, náboženské a jiné nesnášenlivosti*
- ...
- *chtít si klást v životě praktické otázky filozofického a etického charakteru a hledat na ně v diskusi s jinými lidmi i se sebou samým odpovědi. “ (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009)*

1.1.2. Vzdělávací oblast VZDĚLÁVÁNÍ PRO ZDRAVÍ

Tato vzdělávací oblast zahrnuje 3 celky – Péči o zdraví, Tělesnou výchovu a Zdravotní tělesnou výchovu. Pro účely této práce se budu dále zaměřovat pouze na oblast Péči o zdraví.

Tato vzdělávací oblast dává žákům základy v oblasti zdravého způsobu života, celkového přístupu a zodpovědnosti ke svému zdraví a bezpečnosti. Vede je ke znalostem svého těla, učí je jaký mají vnější vlivy dopad na zdraví své i ostatních, pracuje s prevencí proti závislostem a tlakem médií na tělesné ideály. V neposlední řadě poskytuje sexuální výchovu ve smyslu vedení k zodpovědnému sexu a nástroje na zvládnání obrany a ochrany při vzniku mimořádných událostí.

Důležitým cílem této oblasti je, aby žáci nejen uměli přistupovat k výše zmíněným informacím, ale aby je uměli zhodnotit, popsat a orientovali se v nich. Důležitými získanými dovednostmi z pohledu této práce je znalost základních funkcí lidského těla, kritický přístup k vlivu médií a domýšlení důsledků tohoto vlivu, stejně jako schopnost utváření pozitivního tělesného sebepojetí.

Aby bylo dosaženo cílů, které si tato vzdělávací oblast klade, jsou se žáky probírané následující tematické celky:

- *„činitelé ovlivňující zdraví: životní prostředí, životní styl, pohybové aktivity, výživa a stravovací návyky, rizikové chování aj.*
- *duševní zdraví a rozvoj osobnosti; sociální dovednosti; rizikové faktory poškozující zdraví*
- *odpovědnost za zdraví své i druhých; péče o veřejné zdraví v ČR, zabezpečení v nemoci; práva a povinnosti v případě nemoci nebo úrazu*
- *partnerské vztahy; lidská sexualita*
- *prevence úrazů a nemocí*
- *mediální obraz krásy lidského těla, komerční reklama*
- *osobní život a zdraví ohrožující situace*
- *mimořádné události (živelní pohromy, havárie, krizové situace aj.)“ (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009, s. 40-41)*

Výsledkem vzdělávání by pak měly být následující dovednosti (opět jsou vybrány pouze ty, které se vztahují k účelu práce):

- *„popíše vliv fyzického a psychického zatížení na lidský organismus;*
- *orientuje se v zásadách zdravé výživy a v jejích alternativních směrech;*
- *dovede uplatňovat naučené modelové situace k řešení stresových a konfliktních situací;*

- *objasní důsledky sociálně patologických závislostí na život jednotlivce, rodiny a společnosti a vysvětlí, jak aktivně chránit svoje zdraví;*
- *diskutuje a argumentuje o etice v partnerských vztazích, o vhodných partnerech a o odpovědném přístupu k pohlavnímu životu;*
- *kriticky hodnotí mediální obraz krásy lidského těla a komerční reklamu; dovede posoudit prospěšné možnosti kultivace a estetizace svého vzhledu;*
- *popíše úlohu státu a místní samosprávy při ochraně zdraví a životů obyvatel;*
- *dovede rozpoznat hrozící nebezpečí a ví, jak se doporučuje na ně reagovat.“*
(Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009, s. 40-41)

1.1.3. Vzdělávací oblast PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Tato oblast vzdělávání dává žákům základ, znalosti a dovednosti, pro budoucí celoživotní vzdělávání, žáci si díky ní formují pedagogické postoje a myšlení a získávají zkušenosti s činnostmi v oblasti vzdělávání. Snaží se pomoci studentům kultivovat jejich osobnostní rysy a utvářet jejich pedagogické postoje a přístupy a poskytnout nástroje, které jim dopomohou ke tvorbě vlastních činnostních programů pro vlastní vyučovací činnost. Tento okruh úzce souvisí s oblastí Společenskovední, Vzděláním o zdraví a Přírodovědným vzdělání (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009, s. 47).

Žádoucí výsledky tohoto okruhu jsou ve světle cíle této práce tři. Budoucí pedagogové by měli rozumět a vycházet z kurikulárních dokumentů a odborné literatury při poznávání cílů, obsahu a prostředků předškolního vzdělávání, což poskytuje rámec celé jejich budoucí vzdělávací činnosti. Kromě toho se studenti věnují didaktickým, psychologickým, speciálním a sociálním pedagogickým okruhům. Aplikace všech znalostí a dovedností naučených v bloku Vzdělání pro zdraví do každodenní učitelské činnosti je pak spojovacím můstkem všech předchozích výstupů (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání, 2009, s. 48-50).

1.2. Terciální vzdělávání

1.2.1. Bakalářský program

K analýze vysokoškolské přípravy pedagogů předškolního vzdělávání jsem zvolila vzdělávací plán bakalářského oboru Učitelství pro mateřské školy vyučovaném na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Uchazeči o studium si až do roku 2020 mohli vybírat mezi

programy učitelství se specializací na tělesnou výchovu, výtvarnou výchovu, dramatickou výchovu nebo hudební výchovu. Od roku 2021 je vyučován pouze program bez zaměření a kombinuje nejdůležitější aspekty všech zmíněných programů. Protože je tato práce orientována na současnou situaci, bude přehled omezen jen na předměty aktuálního programu, které jsou zároveň obsahově příbuzné tématům sexuální výchovy. Informace o programu a předmětech byly získány z webových stránek pedagogické fakulty a informačního systému Univerzity Karlovy.

Předmět Osobnostní, sociální a profesní rozvoj (kód předmětu OKB03N103A) je určen budoucím pedagogům a sebezkušenostní formou je vede k aktivnímu poznávání sebe sama i druhých, zdokonalování se v kooperaci v pracovních skupinách rozličného složení a v komunikačních technikách, učit je hledat přínos odlišností a pomoci studentům rozvíjet jejich osobní kvality a působí i na jejich postojovou složku. Povinnost jeho absolvování lze chápat jako prostředek, díky kterému by se mohli stát se nejdokonalejší verzí sebe sama tak, aby mohli působit jako dobrý příklad dětem, na jejichž výchově se budou podílet (viz kap. 4.3.1.).

Základní představu o tělesném zdraví a faktorech, které ho ovlivňují se budoucí pedagogové utváří v předmětu Zdravotní gramotnost (OKB03P408A). „Zdravotní gramotnost jako soubor kognitivních a sociálních schopností určuje motivaci a způsobilost jednotlivců k tomu, aby si dokázali získat přístup k informacím, porozuměli jim a využívali je způsobem, který podporuje a udržuje dobré zdraví“ (Zdravotní gramotnost).¹

Z pohledu této práce se zdá být přínosným zejména předmět Základy vývojové psychologie (OPB01Q111A) vzdělávající studenty ve vývojových obdobích člověka v průběhu života. Kromě primární vazby nebo kognitivního vývoje dítěte se studenti seznamují i s teoriemi vývojové psychologie, mezi kterými je i psychoanalytická teorie. Z anotace na stránkách předmětů bohužel zcela nevyplývá, do jaké hloubky se předmět zabývá psychosexuálním vývojem dětí.

Předměty Teorie a didaktika předškolní výchovy I-III se na první pohled nejeví jako příbuzný tématům sexuální výchovy, protože se jeho náplň sestává zejména z metodologie výzkumu, vztahy v rámci mateřské školy a třídy nebo osobnost a profesní kompetence předškolního pedagoga. Relevantními se mohou stát moduly specifika práce s předškolními dětmi a reflexe pedagogické praxe, ve kterém studenti otevírají vlastní témata a zkušenosti z přímé práce s dětmi. Jak bude patrné v empirické části práce, témata jako např.

¹ V době vzniku práce nebyl profil předmětu na stránkách univerzitního informačního systému vyplněn, uvedena je tedy pouze definice z oficiálních stránek zdravotní gramotnosti (adresa je uvedena v seznamu použitých zdrojů).

výskyt dětské masturbace je běžnou záležitostí v každé mateřské škole. Z uvedeného přehledu obsahů jednotlivých předmětů se tedy zdá, že součástí kurikula se stanou pouze vysloví-li je sami studenti v rámci reflexe.

1.2.2. Navazující magisterský program

Plného vysokoškolského vzdělání lze dosáhnout získáním magisterského titulu v oblasti pedagogiky předškolního věku ve stejnojmenném navazujícím magisterském programu na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy².

Předmět Vývojová psychologie a psychologie osobnosti (OPN03Q103A) pojednává mimo jiné i o Předškolním období – kognitivní vývoj, sociální vývoj, hra. Anotace předmětu neuvádí větší detail látky. V literatuře je uvedeno několik publikací k vývojové psychologii, vzhledem k rozsahu naší práce ale nelze hlouběji studovat, zda tyto publikace pojednávají o tématech příbuzných těm styčným našeho výzkumu.

Vybrané kapitoly z pedagogiky a pedagogiky předškolního věku II (OPN03N201A) obsahují kapitolu „*Souvislost potřeb dítěte a naplnění sociálního, emocionálního a kognitivního rozvoje (A. Maslow – 1970, Langmaier, Matějček, S. I. Greenspan)*“. Profesor Matějček se v některých publikacích věnuje sexualitě dětí, existuje tedy možnost, že je dětská sexualita zahrnuta v předmětu.

Ontogeneze dítěte raného a předškolního věku a edukační specifika (OPN03Q103B) spadá do povinně volitelných předmětů. Podle sylabu se intenzivně věnuje problematice sociálních vztahů a emočního rozvoje dětí včetně tématu problémů v citové vazbě a jejich důsledků pro výchovu a vzdělávání a tvorby zdravého sebepojetí.

² Veškeré informace o programu a předmětech pochází z informačního systému UK.

Zdroje

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání: 75-31-M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika [online], 2009. Praha: MŠMT [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%207531M01%20Predskolni%20a%20mimoskolni%20pedagogika.pdf

2. Analýza ŠVP třech mateřských škol

2.1. MŠ Kamýk

Cílem MŠ Jih je poskytnout dítěti takové vzdělání, které bude respektovat jeho potřeby, vývoj, zájmy a nadání a zároveň poskytl pocit jistoty a bezpečí. Velký důraz kladou i na rozvoj vztahů mezi dětmi, kdy se je snaží vést k poznání a respektování sebe sama a zároveň žít ve společnosti ostatních. Snaží se o koncept školy otevřené a přátelské k rodičům, pro které aktivně tvoří příležitosti k podílení se na činnostech školy.

Vzdělávací cíle:

- poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí, porozumění základním projevům neverbální komunikace obvyklým v tomto prostředí
- poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě (uvědomění si vlastní identity, získání sebevědomí, sebedůvěry, osobní spokojenosti)
- seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému

Očekávané výstupy:

- uvědomovat si, že ne všichni lidé respektují pravidla chování, že se mohou chovat neočekávaně, proti pravidlům, a tím ohrožovat pohodu i bezpečí druhých; odmítat společensky nežádoucí chování (např. lež, nespravedlnost, ubližování, lhostejnost či agresivitu), chránit se před ním a v rámci svých možností se bránit jeho důsledkům (vyhýbat se komunikaci s lidmi, kteří se takto chovají)
- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)
- uvědomovat si příjemné a nepříjemné citové prožitky (lásku, soucítění, radost, spokojenost i strach, smutek, odmítání), rozlišovat citové projevy v důvěrném (rodinném) a cizím prostředí
- chovat se obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě)

- vyjádřit souhlas i nesouhlas, říci „ne“ v situacích, které to vyžadují (v ohrožujících, nebezpečných či neznámých situacích), odmítnout se podílet na nedovolených či zakázaných činnostech apod.
- utvořit si základní dětskou představu o pravidlech chování a společenských normách, co je v souladu s nimi a co proti nim a ve vývojově odpovídajících situacích se podle této představy chovat (doma, v mateřské škole i na veřejnosti)
- dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla vzájemného soužití a chování doma, v mateřské škole, na veřejnosti, dodržovat herní pravidla
- vnímat, co si druhý přeje či potřebuje, vycházet mu vstříc (chovat se citlivě a ohleduplně k slabšímu či postiženému dítěti, mít ohled na druhého a soucítit s ním, nabídnout mu pomoc apod)
- porozumět běžným projevům vyjádření emocí a nálad
- uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého (obhajovat svůj postoj nebo názor, respektovat jiný postoj či názor), přijímat a uzavírat kompromisy, řešit konflikt dohodou
- odmítnout komunikaci, která je mu nepříjemná

2.2. MŠ Litoměřice

Plán s názvem „Sluníčko a my děti“ sestává z pěti obsahových celků volně navázané na jednotlivá období školního roku.

Hrajeme si se sluníčkem je prvním blokem v novém školním roce, jeho primárním cílem je tedy seznámit děti s prostředím MŠ, spolužáky a okolím školy a také životosprávy a hygienických návyků.

Vzdělávací cíle:

- posilování prosociálního chování k ostatním lidem v rodině, ve skupině dětí

Očekávaným výstupem je uvědomovat si nebezpečí, se kterým se můžeme ve svém okolí setkat a jak se chránit.

Rizika, která mohou snížit úspěšnost bloku:

- neposkytnutí informace o tom, jak se chránit před hrozícím nebezpečím
- nerespektování individuálních potřeb dítěte – omezování jeho spontánních pohybových aktivit apod.
- nevšímavost k nevhodnému chování a jednání mezi dětmi
- vytváření nefunkčních pravidel

Sluníčko zapadá za hory

Výuka se soustředí na přírodní změny v přechodu z léta na podzim, pracemi na zahradě a učením se o lidském těle a způsobech, jak ho chránit.

Vzdělávací cíle:

- osvojování si poznatků o vlastním těle a ochraně zdraví, o pohybových činnostech a jejich kvalitě
- ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými

Očekávané výstupy:

- pojmenovat části těla a některé orgány a jejich funkci
- učit se v konkrétních situacích vyjádřit svůj souhlas nebo říci ne

- uplatňovat své individuální potřeby, práva a přání s ohledem na druhého, vnímat citové prožitky a snažit se ovládat své chování

Rizika, která mohou snížit úspěšnost bloku:

- nepřiměřené či zkreslené informace o lidském těle a jeho vývoji
- neúplné poskytnutí informací o způsobech ochrany zdraví a bezpečí

Kam chodí sluníčko spát

Zimní blok seznamující děti s počasím a změnami v přírodě a samozřejmě Vánocemi.

Vzdělávací cíle:

- rozvíjení schopností k vytváření citových vztahů, k jejich prožívání
- rozvíjení mravního a estetického vnímání, cítění a prožívání

Očekávané výstupy:

- uvědomovat si některé způsoby ochrany zdraví a bezpečí
- dodržovat domluvená a pochopená pravidla, respektovat zájmy, potřeby schopnosti druhých a rozlišovat a umět odmítat společensky nežádoucí chování

Rizika, která mohou snížit úspěšnost bloku:

- málo možností projevat vlastní city, sdělovat své dojmy a prožitky

Hrálo si koťátko se sluníčkem

Jarní blok pojednávající o životě zvířat a mláďat, barvách a vůních přírody. Jsou představeny a vysvětleny Velikonoce a je připravena besídka ke Dni matek.

Vzdělávací cíle:

- získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci
- vytváření povědomí o mezilidských morálních hodnotách

Očekávané výstupy:

- rozšiřovat povědomí o bezpečnosti
- umět vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas

Rizika, která mohou snížit úspěšnost bloku:

- neupevnování prosociálního chování ve vztahu dítěte k ostatním lidem v rodině, v MŠ

Hřej sluníčko, hřej

Blok, který využívá letní počasí k plánování výletů po městě a zaměřuje se na ochranu přírody.

Vzdělávací cíle:

- rozvíjení schopnosti sebeovládání
- vytváření prosociálních postojů

Očekávané výstupy:

- chápat odlišnosti jiných a respektovat

Rizika, která mohou snížit úspěšnost bloku:

- nedostatečné informace o hrozícím nebezpečí od neznámých lidí
- nerespektování rozdílných tělesných a smyslových předpokladů, pohybových možností dětí

2.3. MŠ Kladno

Vzdělávací obsah je koncipován do měsíčních integračních bloků, které jsou dále členěna na cca týdenní témata.

Září – Po prázdninách

Vzdělávací cíle:

- Uvědomění si vlastního těla
- Rozvoj dovedností pro navazování vztahů

Očekávané výstupy:

- Zařadit se do třídy a začlenit se mezi své vrstevníky

Říjen – Budeme si hrát

Vzdělávací cíle:

- Posilování prosociálního chování ve vztahu v dětské skupině

Listopad – Všichni jsme přátelé

Vzdělávací cíle:

- Rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností
- Rozvoj schopností spolupracovat s ostatními dětmi i dospělými

Očekávané výstupy:

- Rozlišovat, co škodí zdraví, nebezpečí hrozící v dopravních situacích, při setkáních s neznámými lidmi, věcmi, jevy
- Bránit se projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování apod.

Prosinec – Těšíme se na Vánoce

Vzdělávací cíle:

Příloha k práci Vzdělávání dětí předškolního věku v oblasti sexuální výchovy

- Osvojení si dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody, vytváření zdravých životních návyků a postojů
- Vytváření prosociálních postojů k druhému, rozvoj sociální citlivosti, tolerance

Očekávané výstupy:

- Chovat se citlivě a ohleduplně k slabšímu či postiženému dítěti, mít ohled na druhého a soucítit s ním, nabídnout mu pomoc

Leden – Leden pokryl vodu ledem

Vzdělávací cíle:

- Posilování prosociálního chování v rodině
- Rozvoj schopnosti žít ve společenství lidí

Očekávané výstupy:

- Uplatňovat základní společenské návyky

Únor – Co děti baví

Vzdělávací cíle:

- Rozvoj schopností důležitých pro navazování vztahů k druhým lidem

Očekávané výstupy:

- Uplatňovat své individuální potřeby a přání

Březen - Zimo, zimo, táhni pryč

Vzdělávací cíle:

- Rozvíjení sociální citlivosti, tolerance
- Rozvoj schopnosti přináležet ke třídě

Očekávané výstupy:

- Oprostit se od nepřiměřených projevů sobeckosti vůči ostatním

Duben – Svět kolem nás

Vzdělávací cíle:

- Rozvoj tvořivého myšlení, řešení problémů, **sebevyjádření**
- Respektovat druhé děti i dospělé lidi kolem sebe

Očekávané výstupy:

- Chovat se obezřetně při setkání s cizími lidmi
- Domluvit se na společných řešení v jednoduchých situacích

Květen – Dívej se a uvidíš

Vzdělávací cíle:

- Rozvíjet respekt a přizpůsobivost u dětí

Očekávané výstupy:

- Uvědomovat si svá práva ve vztahu k druhému, respektovat je
- Dodržovat pravidla her a jiných činností, hrát fěr

Červen – Těšíme se na prázdniny

Vzdělávací cíle:

- Rozvoj schopností a dovedností důležitých pro rozvíjení vztahů
- Vytváření povědomí o mezilidských a morálních hodnotách
- Osvojení poznatků chránících před nebezpečnými vlivy

Očekávané výstupy:

- Chovat se obezřetně při setkání s neznámými lidmi
- Utvořit si dětskou představu o tom, co je špatně a co dobře

Zdroje

Kvůli přislíbené anonymitě respondentkám a jejich mateřským školám není možné uvést citace ke zdrojovým dokumentům v příloze. Zdrojové dokumenty ŠVP jsou k dispozici u autorky práce.

